

УДК 376.37

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЕВОЇ КОРЕКЦІЇ ЛОГОПЕДА ТА ВИХОВАТЕЛЯ ДЛЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ФФНМ В УМОВАХ ДНЗ

Клочкова Ю.В.

Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія

Стаття присвячена проблемі взаємодії вихователя і логопеда в умовах дитячого навчального закладу. Розкриваються основні вимоги та завдання щодо корекції мовлення дітей з ФФНМ. Висвітлюються основні аспекти взаємодії спеціалістів задля покращення мовлення дитини. З одного боку, це оптимальна «логопедизація» занять, що проводяться вихователем протягом дня, з іншого – насичення логопедичних занять загальнорозвиваючим матеріалом, їх «психологізація». У статті наводяться результати впровадженої методики щодо спільної корекції вихователя та логопеда та описуються умови, яких потрібно дотримуватись, аби отримати позитивний результат.

Ключові слова: виховання, дошкільний навчальний заклад (ДНЗ), мовленнєва корекція, логопедична корекція, фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (ФФНМ).

Постановка проблеми. Мовленнєві розлади є одними з найбільш поширених труднощів розвитку в дитинстві. Такі труднощі називаються «первинними», якщо у них немає відомої етіології і «вторинними», якщо вони викликані іншим станом, таким як аутизм, порушення слуху, загальні проблеми розвитку, поведінкові або емоційні труднощі або неврологічні порушення. Через збільшення кількості дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення (ФФНМ) в Україні, на сьогодні існує проблема оптимізації корекційної роботи з ними. Оптимізація передбачає покращення окремих структур корекції та їх вдале поєднання. Тому тема взаємодії вихователя та логопеда у процесі усунення мовленнєвих вад є актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання взаємозв'язку логопедичної та виховної роботи з корекції мовленнєвих порушень вивчали такі дослідники, як О. Бачіна, Л. Лизунова, Є. Соботович, В. Тарасун та інші. Вони вивчали форми та методи роботи вихователя та логопеда з корекції мовлення, особливості розвитку психічних процесів дітей з мовленнєвими вадами, відзначали важливість виділення спільної мети у роботі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Головним завданням залишається формулювання спільних принципів роботи вихователя та логопеда, знаходження грані між суто вихователськими та суто логопедичними цілями, а також точок дотику.

Формування мети статті. Мета статті – висвітлити проблеми взаємодії вихователя та логопеда під час проведення корекції мовлення серед дітей з ФФНМ в умовах дитячого навчального закладу. Сформулювати основні принципи спільної роботи та умови її ефективності, а також визначити основні напрямки спільної роботи з успішного подолання фонетико-фонематичних розладів.

Висвітлення основного матеріалу. Досягнення ефективності в корекційно-розвиваючій роботі можливо за рахунок, взаємодії усіх учасників педагогічного процесу і, зокрема, вихователя та логопеда. Діяльність педагогів має багато спільного і спрямована на вирішення освітніх, виховних та корекційних завдань.

Однаковість підходів логопеда і вихователя до мовленнєвої роботи з дітьми дошкільного віку з ФФНМ наступність у вимогах до них, а також у змісті та методах корекційної, навчальної та виховної роботи, комплексність і різноманіття засобів розвитку мовлення та усунення її недоліків, використання провідного виду – ігрової діяльності – запорука успіху в логопедичній роботі.

Умовно цей процес взаємодії можна визначити таким чином: з одного боку, це оптимальна «логопедизація» занять, що проводяться вихователем і режимних моментів, з іншого – насичення логопедичних занять загальнорозвиваючим матеріалом, їх «психологізація». Цього можна досягти за умови готовності вихователя і логопеда до здійснення різних аспектів наступності в педагогічній роботі.

Основними ідеями, що визначають зміст взаємодії вихователя і логопеда, комплексність корекційно-розвиваючої роботи з дошкільнятами, роботи з подолання порушень усного та попередження писемного мовлення, нами були визначені наступні:

- Єдність корекційних, освітніх, виховних завдань. Принцип корекційної спрямованості загальноосвітніх занять і режимних моментів.

- Розвиваючий характер роботи та формування якостей особистості дитини. Принцип максимального виявлення і використання резервів психічного розвитку дошкільнят.

- Виховання у дітей інтересу до занять, пізнавальної активності і самостійності. Опора на особистий досвід дітей.

- Досягнення успіху на кожному занятті як найважливіший засіб стимуляції пізнавальної діяльності дітей.

- Активізація розумової діяльності дітей, розвиток уваги і пам'яті є необхідними умовами для успішного і різнобічного навчання дошкільнят.

- Принцип індивідуалізації та диференціації навчання на основі комплексної діагностики розвитку дошкільника.

- Принцип послідовності в навчанні і систематичності в закріпленні сформованих умінь і навичок.

- Різноманітність і варіативність дидактичного матеріалу і прийомів корекційної роботи вихователя і логопеда.

• Застосування принципу діяльнісного підходу, активне використання різних видів, особливо провідного виду діяльності в загальноосвітніх та корекційних цілях [1, с. 37].

Єдиний шлях здійснення логопедизації – це тісна взаємодія логопеда і вихователя (при різних функціональних завданнях і методах корекційної роботи). Логопед визначав загальні і приватні задачі розвитку мовлення дітей, спільно з вихователем намічав обсяг і зміст всієї мовленнєвої роботи. Багато з корекційних завдань вирішувалися спільно. Вихователь планував свої фронтальні заняття з розвитку мовлення, пізнавального розвитку, письма спільно з логопедом відповідно до програми корекційного навчання дітей з ФФНМ і відповідним календарним планом логопедичної роботи

Отже, вихователь, передусім, закріплює навички правильно говорити, формуванням яких зайнятий, передусім, логопед. Вихователь же починає роботу з уточнення та сприяє розширенню словника дітей і продовжує її спільно з логопедом, тим самим, забезпечуючи необхідну базу для ефективної логопедичної роботи.

Взаємозв'язок між логопедом і вихователем здійснюється в процесі мовленнєвої роботи, при чіткому розмежуванні їх функцій. Вирішуючи спільні завдання, ні перший, ні другий не підмінює один одного, що ж стосується вибору і розробки прийомів і методів проведення занять, кожному з них надається свобода творчих пошуків [3, с. 64].

Основними завданнями корекційного навчання з усунення фонетико-фонематичних порушень мовлення у дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ є: 1) формування та розвиток слухової уваги, слухової пам'яті та фонематичного сприйняття; 2) формування звуковимови; 3) формування навичок диференціації звуків; 4) формування складової структури слова і звуконаповнюваності складу; 5) формування звукоскладового аналізу і синтезу слова; 6) розвиток лексики, граматичного ладу і зв'язного мовлення; 7) навчання поскладовому читанню; 8) підготовка до навчання письму та навчання письму друкованими літерами; 9) пропедевтичне формування орфографічних знань і умінь; 10) розвиток пізнавальних процесів (мислення, образної, оперативної пам'яті, слухової і зорової уваги, а також здатності до концентрації, розподілу і переключення уваги); 11) вдосконалення просторово-тимчасових орієнтувань; 12) розвиток дрібної моторики рук; 13) розвиток тактильних відчуттів у вигляді дермалексії; 14) розвиток конструктивного мислення; 15) розвиток зображально-графічних здібностей; 16) розвиток суцесивних здібностей.

Організація роботи з подолання ФФНМ. Подолання ФФНМ досягається цілеспрямованими зусиллями логопеда і вихователя з метою корекції звуковимови і розвитку фонематичного сприйняття. Система навчання і виховання дітей з ФФНМ включала корекцію мовленнєвого дефекту і підготовку до повноцінного оволодіння грамотою.

Корекційне навчання передбачало розвиток кола знань і уявлень про навколишній світ, розвиток словника, звукового аналізу та синтезу, мовленнєвих умінь і навичок, які повинні бути засвоєні дітьми на цьому віковому етапі.

Корекційна робота з дітьми з ФФНМ відбувається шляхом проведення індивідуальних, підгрупових і фронтальних занять. На індивідуальних заняттях ведеться робота з розвитку артикуляційної моторики, постановці звуків, розвитку фонематичного сприйняття, корекції порушених функцій з урахуванням можливостей кожної дитини. Артикуляційні вправи пов'язані з певною темою, наприклад «Птахи», «Звірі», і грою [2, с. 94].

На етапі автоматизації звуку в складах реалізується комплексний метод, так як одночасно ведеться робота над просодією і мімікою. Діти перетворюються в інопланетян, героїв казок, тваринок тощо, і, таким чином, розвивають уяву, творчу фантазію, відпрацьовують інтонаційну виразність мовлення, зміцнюють лицьову мускулатуру.

На підгрупових заняттях діти з ФФНМ об'єднуються. З ними проводиться робота з автоматизації звуків, розширенню словника, розвитку зв'язного мовлення. У кожне заняття на розвиток лексико-граматичних форм мови включаються завдання з формування психофізичної сфери дітей. Це психогімнастика, релаксація, ігри на розвиток дрібної і загальної моторики, голосові і дихальні вправи, ігри на увагу. Усі завдання об'єднуються однією лексичною темою або сюжетом казки, оповіданням, який часом по ходу дії (заняття) складають діти.

Результатом успішної корекційно-логопедичної роботи можна вважати наступне:

• дитина адекватно використовує вербальні та невербальні засоби спілкування: вміє правильно вимовляти усі звуки рідної мови відповідно до мовленнєвої норми; вміє здійснювати правильне мовленнєве дихання, ритм мови і інтонацію;

• дитина опанувала універсальними передумовами навчальної діяльності – вміннями працювати за правилом і за зразком, слухати дорослого і виконувати його інструкції: вміє диференціювати на слух голосні і приголосні, тверді і м'які приголосні звуки, дзвінки і глухі приголосні звуки; вміє виділяти перший і останній звук в слові; місце заданого звуку в слові; придумує слова на заданий звук і правильно відтворює ланцюжки з 3–4 звуків, складів, слів; самостійно виконує звуковий аналіз і синтез слів різної складової структури;

• дитина володіє засобами спілкування і способами взаємодії, здатна змінювати стиль спілкування в залежності від ситуації з дорослими і однолітками: засвоює нові слова, що відносяться до різних частин мови, смислові та емоційні відтінки значень слів, переносне значення слів і словосполучень тощо;

• батьки і педагоги дітей з ФФНМ включені в корекційно-освітній процес, взаємодіють з вихователем і логопедом в результаті цього у дитини сформовані первинні уявлення про себе, сім'ю, суспільство, державу, світ і природу: відповідно до вікових можливостей уточнений і узагальнений словник, досить розвинене зв'язне мовлення за лексичними темами відповідно до програми ДНЗ.

Вимоги до занять. Усі заняття повинні бути орієнтовані на психічну захищеність дитини, її комфорт і потреби в емоційному спілкуванні з дорослими.

У програмі існують спільні вимоги на фронтальних і підгрупових заняттях в логопедичній групі:

1. Визначення мети і теми заняття.
2. Максимальна насиченість досліджуваним звуком, лексичним і граматичним матеріалом.
3. Поєднання навчальних та ігрових форм (інтегровані, комбіновані заняття).
4. Використання наочності у відповідності до віку дітей, етапу та змісту роботи.
5. Систематична робота над розвитком мислення, уваги, пам'яті.
6. Формування звуко-буквеного аналізу і синтезу.
7. Закріплення навичок письма і читання.
8. Розвиток зв'язного мовлення за наростаючою складністю.
9. виправлення та недопущення використання дефектних звуків.

Під час організації фронтальних логопедичних занять із корекції вимови у дітей використовується комплексно-ігровий метод. Сюжетно-тематична організація занять використовується для активізації мовлення, розвитку пізнавальних процесів і відповідає дитячим психофізичним даним, так як в грі максимально реалізуються потенційні можливості дітей [5].

Логопед повинен проводити методичну роботу з вихователями:

1. Консультування вихователів з проблем мовленнєвого розвитку дітей.
2. Складання перспективного планування роботи в корекційній групі.
3. Розробка по автоматизації звуків.
4. Спільне проведення занять з навчання дітей грамоти.
5. Проведення відкритих занять для вихователів.
6. Підготовка та проведення спільних заходів (батьківські збори, святкові ранки, відкриті заняття).
7. Спільне консультування батьків.
8. Проведення педради у вигляді ділової гри «Щасливий випадок».

Результати роботи. Після проведеної запланованої системи корекційно-логопедичних заходів з усунення ФФНМ у дітей в умовах ДНЗ було проведено повторне обстеження.

Воно показало, що корекційно-логопедична робота з усунення ФФНМ у дітей вплинула на усі компоненти мовленнєвого розвитку дітей експериментальної групи, в тому числі на загальний стан звуковимови. На 18% збільшилось дітей з достатнім рівнем та на 26% зменшилось дітей з низьким рівнем сформованості звуковимови. Підвищився рівень фонематичного аналізу та синтезу, майже 30% дітей перейшли з низького рівня на середній та достатній рівні, 5% дітей показали високі результати.

У дітей експериментальної групи змінилася як звуковимова, так і розвиток фонематичних

процесів. Діти вільно виділяли звуки у звуковому ланцюжку, складах, словах, грамотно проводили звуковий аналіз слів, якісно характеризували кожен звук. Називали слова із заданим звуком, вибирали картинку з потрібним звуком. Визначали позицію звуку в слові за завданням, диференціювали приголосні звуки (тверді – м'які, глухі – дзвінкі). Діти навчилися складати речення, визначати його характер і знак в кінці. Сформували навички самостійного складання речень.

Покращився рівень фонематичних уявлень та фонематичного сприймання. Так, на 25% зменшилась кількість дітей з низьким рівнем сформованості фонематичних уявлень та фонематичного сприймання. Відповідно, на 15% збільшилась кількість дітей з високим та достатнім рівнями сформованості фонематичних уявлень та сприймання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ціленаправлена, послідовна та спільна робота логопеда і вихователя з усунення фонетико-фонематичних порушень мовлення у дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ при дотриманні наступних умов: розвитку сприйняття і диференціації звуків, складів і слів, формуванні фонематичного аналізу і синтезу, вихованні артикуляційних навичок, розвитку інтонаційної виразності мовлення, формуванні правильного мовленнєвого дихання, розвитку дрібної моторики рук, дозволяє істотно знизити прояви мовленнєвого дефекту у дітей із ФФНМ.

Тісна співпраця логопеда з вихователем забезпечили послідовність корекційної роботи. Логопед і вихователь, здійснюючи корекційне навчання спільно, враховували закономірності процесу оволодіння звуковою стороною мовлення в нормі. Вихователь у логопедичній групі застосовував відповідні знання з мовленнєвих та психолого-педагогічних особливостей дітей, уміння підходити до них індивідуально. Відвідував фронтальні логопедичні заняття, з метою зафіксувати, хто з дітей відчуває труднощі під час виконання завдань логопеда і які саме.

Взаємодія логопеда і вихователя в роботі з розвитку фонематичного слуху і фонематичного сприйняття дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ включає в себе: формування фонематичного слуху, навичок звукового аналізу та синтезу; подолання порушень складової структури слова; збагачення словникового запасу; розвиток артикуляційної, дрібної і загальної моторики; формування граматичного ладу мови і зв'язного мовлення; навчання грамоті.

Дані дослідження можуть використовуватись у подальших розробках програм щодо корекції мовлення у дітей з ФФНМ, у розробках теоретичних курсів «Логопедія», «Спецметодика виховання», «Організація логопедичної роботи» тощо.

Список літератури:

1. Бачина О.В. Взаимодействие логопеда и семьи ребенка с недостатками речи. Москва: Сфера. – 2009. – 64 с.
2. Лизунова Л.Р. Организация единого образовательного пространства для детей с нарушениями речевого развития в условиях ДОУ: Программно-методическое пособие. Пермь: Издательство «ОТ и ДО», 2010. – 114 с.
3. Логопедія: підручник / Шеремет М.К. та ін. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 376 с.
4. Соболев С.Ф. Порушення мовного розвитку в дітей та шляхи їх корекції: навчально-методичний посібник Київ: ІОДО, 1995. – 204 с.
5. Law J., Dennis J., Charlton J. Speech and language therapy interventions for children with primary speech and/or language disorders. Cochrane Database of Systematic Reviews. – 2017. Issue 1. P. 1–21. doi: 10.1002/14651858.CD012490.

Клочкова Ю.В.

Хортицкая национальная учебно-реабилитационная академия

ОСОБЕННОСТИ РЕЧЕВОЙ КОРРЕКЦИИ ЛОГОПЕДА И ВОСПИТАТЕЛЯ ДЛЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ФФНР В УСЛОВИЯХ ДУЗ

Аннотация

Статья посвящена проблеме взаимодействия воспитателя и логопеда в условиях детского учебного заведения. Раскрываются основные требования и задачи по коррекции речи детей с ФФНР. Освещаются основные аспекты взаимодействия специалистов для улучшения речи ребенка. С одной стороны, это оптимальная «логопедизация» занятий, проводимых воспитателем в течение дня, с другой – насыщение логопедических занятий общеразвивающим материалом, их «психологизация». В статье приводятся результаты внедренной методики по совместной коррекции воспитателя и логопеда и описываются условия, которые нужно соблюдать, чтобы получить положительный результат.

Ключевые слова: воспитание, дошкольное учебное заведение (ДУЗ), логопедическая коррекция, речевая коррекция, фонетико-фонематическое недоразвитие речи (ФФНМ).

Klochkova Yu.V.

Khortytska National Educational Rehabilitational Academy

FEATURES OF SPEECH THERAPY OF SPEECH THERAPIST AND UPBRINGER FOR CHILDREN OF AN EARLY PRIMARY AGE WITH PHONETIC AND PHONEMIC UNDERDEVELOPMENT OF SPEECH IN CHILDREN PRESCHOOL INSTITUTION

Summary

The article is devoted to the problem of the interaction of the upbringer and speech therapist in a children's educational institution. The main tasks of their joint work are presented, among them: 1) the formation and development of auditory attention, auditory memory and phonemic perception; 2) sound formation; 3) formation of skills of differentiation of sounds; 4) the formation of a component of the structure of the word and the sound-completeness of the composition; 5) the formation of sound-analysis and the synthesis of the word; 6) development of vocabulary and grammatical structure of connected speech; 7) preparation for teaching writing and teaching writing in block letters; 8) formation spelling knowledge and skills; 9) development of cognitive processes (thinking, operational, auditory and visual attention and ability to concentrate, distribution and switching attention); 10) improvement of spatial-temporal orientations; 11) development of fine motor skills; 12) development of tactile sensations as dermaleksiyi; 13) development of constructive thinking; 14) development of figurative and graphic abilities; 15) the development of succession abilities. The basic requirements and tasks concerning children's speech correction with phonetic and phonemic underdevelopment of speech are revealed, one of which – the close interaction of speech therapist and upbringer (with various functional tasks and methods of correction work). The main aspects of the interaction of specialists for the improvement of speech therapy are highlighted. On the one hand, it is an optimal "logopaedication" of classes conducted by the upbringer during the day, on the other – the saturation of speech therapies with the developmental material, their "psychologization". The article presents the results of the implemented methodology for joint correction of the upbringer and speech therapist and describes the conditions to be followed in order to obtain a positive result.

Keywords: logopedic correction, phonetic and phonemic underdevelopment of speech, pre-school educational institution, speech therapy, upbringing.